

08.00.05 Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ
08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством
08.00.05 Economy and management of the folk economy

УДК 338.1
ББК 65.9 (5)2/4

**ОИД БА МАСЪАЛАҲОИ АСОСҲОИ
НАЗАРИЯВИИ СИЁСАТИ САНОАТӢ
ДАР МИНТАҚА**

Аскарова Санавбархон Султонходжаевна - докторанти баҳши 2-юми шӯъбаи рӯзонаи ихтисоси 6D0506(02)- «Иқтисодиёти минтақа» Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, e-mail: sanam85@mail.ru

**К ВОПРОСУ О ТЕОРЕТИЧЕСКИХ
ОСНОВАХ ПРОМЫШЛЕННОЙ
ПОЛИТИКИ РЕГИОНА**

Аскарова Санавбархон Султонходжаевна - докторант 2-го года обучения дневного отделения по специальности 6D0506 (02) - «Региональная экономика» Таджикского национального университета, e-mail: sanam85@mail.ru

**TO THE QUESTION OF THE
THEORETICAL BASIS OF INDUSTRIAL
POLICY OF THE REGION**

Askarova Sanavbarkhon Sulthonhodzhaevna – 2-nd Doctoral Student of the of the full-time Department in the Specialty 6D0506 (02) - "Regional economics Tajik National University, e-mail: sanam85@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: сиёсати саноатӣ, асосҳои назариявии сиёсати саноатӣ, ноқомии бозор, ноқомии давлат.

Дар мақола ҷанбаҳои назариявии татбиқи саноати давлатие, ки ба навсозии сохтори истеҳсоли миллий ва зиёд намудани барориши маҳсулоти рақобатпазир нигаронида шудааст, мавриди баррасӣ қарор дорад. Равишҳои асосноккунӣ ва гузаронидани амалии сиёсат дар мактабҳои мухталифи илмӣ мураттаб ва таҳлил шудаанд. Собит шудааст, ки қатъи назар аз ғуноғунӣ ва зиддияти ақоидҳои концептуалӣ дар бораи моҳияти сиёсати саноатӣ, як қатор муқаррароти умумиро доир ба мундариҷаи он ҷудо кардан мумкин аст, ки нисбат ба онҳо дар ҷомаи илмӣ монандии ризоият тадриҷан ба вуҷуд меояд. Ин метавонад дар бораи ба ҳам наздик шудани нуқтаи назари муҳаққиқон оид ба баъзе масъалаҳои муҳими татбиқи сиёсати саноатӣ шаҳодат диҳад.

Ключевые слова: промышленная политика, теоретические основы промышленной политики, провалы рынка, провалы государства.

В статье рассматриваются теоретические аспекты реализации государственной промышленной политики, направленной на модернизацию структуры национального производства и увеличение выпуска конкурентоспособной продукции. Проанализированы и систематизированы сложившиеся в рамках различных научных школ подходы к обоснованию и практическому проведению политики. Показано, что, несмотря на сохраняющиеся в академической литературе разнообразие и противоречивость концептуальных представлений о сущности промышленной политики, можно выделить ряд общих положений относительно ее содержания, в отношении которых в научном сообществе постепенно складывается подобие консенсуса. Это может свидетельствовать о наметившемся сближении взглядов исследователей по отдельным значимым вопросам осуществления промышленной политики.

Key words: industrial policy, theoretical foundations of industrial policy, market failures, government failures.

The article discusses the theoretical aspects of the implementation of state industrial policy, aimed at modernizing the structure of national production and increasing the output of competitive products. The approaches to the substantiation and practical implementation of policy that have developed within the framework of various scientific schools are analyzed and systematized. It is shown that, despite the diversity and inconsistency of conceptual ideas about the essence of industrial policy that remain in the academic literature, a

number of general provisions regarding its content can be distinguished, in respect of which a semblance of consensus is gradually emerging in the scientific community. This may indicate an emerging convergence of the views of researchers on certain significant issues in the implementation of industrial policy.

Сиёсати саноатӣ ҳамчун маҷмӯи усулҳои таъсиррасонии давлат ба рушду нумӯи истеҳсолот таърихи дурудароз дорад. Якчанд аср пеш дар Англия пайдо шуда, дар асри XIX дар байни як қатор мамлакатҳо, хусусан дар Олмон ва Чопон ҳамчун самти мустақили сиёсати иқтисодӣ ташаккул ёфтааст. Дар садаи XX усулҳои онро бисёр давлатҳо истифода мебаранд. Дар солҳои 1980-90-ум дар зери ҳукмронии фундаментализми бозорӣ шавқу ҳавас ба сиёсати саноатӣ дар ҷаҳон ба таври назаррас коҳиш ёфт, аммо пас аз шикасти ризоияти (консенсус) Вашингтон, ки зарурати он ва бӯҳрони солҳои 2008-2009-ро инкор мекард, вай боз ба рӯзномаи иқтисодӣ дохил шуд.

Гарчанде чандин асрҳо аз тарафи давлат усулҳои сиёсати саноатӣ истифода бурда мешаванд, дар илми иқтисодӣ, ҷуноне ки О.А.Романов ва А.Пономарев таъкид менамоянд, ҳанӯз “на танҳо баҳсу мунозира дар бораи мафҳуми сиёсати саноатӣ идома дорад, вале асосҳои назариявии аз тарафи умум эътирофшудаи ташаккули он то ҳанӯз вучуд надорад” [5]. Дар адабиёт бисёр концепсияҳои мухталифи сиёсат оварда шудаанд, ки омӯзиши онро назаррас душвор мегардонад. Тафсири онҳо дар нашрияҳои [16, 32, 1, 39, 11, 4] оварда шудааст.

Мақсади таҳқиқоти пешниҳодшуда аз таҳлили тасаввуроти муосири назариявӣ дар бораи заминаҳо ва мундариҷаи сиёсати саноатӣ ва дар байни онҳо ошкор намудани муқаррароти тавофуқ, ки ба ин ё он дараҷа аз ҷониби намоёндагони мухталифи самтҳои иқтисодӣ тақсим мешаванд, иборат аст. Навигарии таҳқиқот аз мурағабсозии равишҳои мавҷудаи концептуалӣ ба амалӣ гардонидани сиёсати саноатӣ ва муқаррар намудани ихтилофот ва нуқтаҳои алоқаи байни онҳо иборат мебошад. Фарзияи муаллифӣ дар он аст, ки тақвияти самтияти амалияи мубоҳисаҳои сиёсӣ ба конвергенсияи равишҳо ва таҳияи принципҳои татбиқи он, ки қисми зиёди онҳо аз ҷониби ҷомеаи илмӣ эътироф шудаанд, мусоидат мекунад. Усули асосии тадқиқотро таҳлили адабиёти академии рус ва бурунмарзӣ ташкил медиҳад.

Заминаҳои сиёсати саноатӣ

Асосҳои назариявии сиёсати саноатӣ, гоёҳо ва мафҳумҳои, ки: а) зарурати гузаронидани сиёсатро асоснок мекунад, бо хамин ба суоле посух медиҳанд, ки чаро он лозим аст (why industrial policy?); б) маҳдудиятҳои сиёсиро марбут ба ноқомии давлат нишон медиҳанд; в) нигоҳдории эҳтимолии сиёсат, яъне роҳҳои татбиқи амалии онро тавсиф менамоянд.

Ҷадвал

Заминаҳои (сабабҳои) асосии татбиқи сиёсати саноатӣ

Заминаҳо	Концепсияҳо
Дастгирии соҳаҳои (“ҷавон”) тавлидшаванда	Концепсияи соҳаҳои “ҷавон”-и А.Гамилтон. Назарияи Ф.Лист. Концепсияи самараи динамикии миқёс. Концепсияи ҷамъоварии имкониятҳои истеҳсоли ва технологияи С.Лалл ва Х.Ч.Чанг. Концепсияи экстерналияи иттилоотии Р.Хаусманн ва Д.Родрик.
Тасхеҳи ноқомии (шикасти) давлат	Назарияи неокласикии ноқомии бозор.
Ҳамоҳангсозии инкишофи соҳаҳои ба ҳам алоқаманд ва бахшҳои иқтисодӣ	Концепсияи неокласикии вайронӣ дар ҳамоҳангсозӣ. Назарияи “такони калон”. Концепсияи “сарвати саноатӣ”-и Г.Пизано ва В.Ши. Концепсияи иштирок дар занҷираи глобалии арзиши иловаи В.Милберг ва Д.Винклер.
Ташаббуси дигаргуниҳои сохторӣ дар иқтисодиёт	Сохторбандии логинию амрикоӣ (Р.Пребиш, С.Фуртадо, Х.Окампо ва дигарон). Назарияи “қутбҳои нашъунамо”-и Ф.Перру. Концепсияи давлати соҳибкори М.Массукато.
Тасхеҳи донишкадаҳо ва низомии онҳо, ки ба истеҳсолот ва инноватсия таъсир мерасонанд	Институтсионализм. Иқтисодиёти институтсионалии нав. Институтсионализми таҳаввулотӣ (концепсияи НИС ва кластерҳои инноватсионӣ).

Концепсияи мазкур рушди саноати ро чун раванди мураккаби таълим баррасӣ менамояд, ки ба дастгирии давлат ва андӯшти маҳорату малакаҳои шахсӣ ва дастаҷамъӣ, донишҳои истеҳсолӣ ва технологӣ ва таҷрибаи дар микёси корхонаҳову соҳаҳои ҷудогона ва дар маҷмӯъ, иктисодиёт ниёз дорад [27].

Манбаъ: муаллиф тартиб додааст.

Дар илми иктисодӣ тафсириҳои гуногуни заминаҳо оварда шудаанд, яъне сабабҳои муайянкунандаи зарурати сиёсати саноатӣ. Ҳамаи онҳо бо пайдоиши навҳои мухталифи нуқсонҳо, вайронҳои дар фаъолияти механизмҳои иқтисодиёти бозор алоқаманданд, ки ислоҳи онҳо даҳолати давлатро талаб мекунад. Таҳлили адабиёт ба мо имкон медиҳад, ки якҷанд заминаҳои асосиро барои ба амал баровардани сиёсати саноатӣ (ҷадвал) муайян кунем. Дар зер тавсифи мухтасарин ин заминаҳо ва мафҳумҳои муҳиме, ки дар ҷаҳорҷӯбаи кадоме онҳо истифода мешаванд, оварда шудааст.

Дастгирии соҳаҳои “ҷавон”. Фаҳмиши анъанавии мафҳуми соҳаҳои “ҷавон”, ки дар асри XVIII аз ҷониби А. Гамилтон мурабтаб шудааст, ба фарзияе асос меёбад, ки дар соҳаҳои таълимшинондаи иқтисодиёти миллӣ хароҷоти истеҳсолот метавонад дар аввал нисбат ба корхонаҳои баркамолӣ хориҷӣ зиёд бошад, ки бо онҳо муваффақона рақобат карданро имкон намедиҳад. Тадбирҳои давлатӣ оид ба ҳифзи бозори дохилӣ ва ёрии моддии истеҳсолҳо, барои ривочу равнақи ва аз ҷониби истеҳсолкунандагон майли самаравӣ омории микёс – коҳиши вазни қиёсии хароҷот ба воҳиди маҳсулот аз ҳисоби афзоиши миқдори истеҳсолот, ҳамчунин самаравӣ динамикии микёс – зиёдшавии ҳосилнокии меҳнат дар натиҷаи андӯшти таҷрибаи истеҳсолӣ (“таълим дар амал”), сармоягузори ба таҷҳизоти нав ва амалишавии таҳқиқот ва коркард ба фароҳам овардани шароити мусоид мусоидат менамоянд. Ҳамин тариқ, кӯмаки давлат имкон медиҳад, ки хароҷоти тиҷорат коҳиш ёбад, нерӯи истеҳсолӣ афзун ёбад ва рақобатпазирӣ баланд бардошта шавад [23, 27, 9].

Тасҳеҳи ноқомии бозор. Ин заминаи сиёсати саноатӣ тариқи анъанавии неоклассикӣ ташаккул ёфтааст, гарчанде ин бозор танзимгари беҳтарини иқтисодиёт ба ҳисоб меравад, вай мувофиқи мақсад будани даҳолати давлатро ба қори худ бо ҳадафи ислоҳи ноқомии бозор (*market failures*) эътироф менамояд – ҳолате, вақте ки механизми бозорӣ вайрон мешавад ва тақсироти самарабахши захираҳои мавҷударо таъмин карда наметавонад. Ноқомии (шикасти) бозор, қобилияти боздоштани ташаккули истеҳсоли дурнаморо дорад, аз ин лиҳоз, ба кӯмаки давлат эҳтиёҷ дорад. Номукамалии механизмҳои бозорӣ, махсусан, дар мамлакатҳои тараққиёбанда зоҳир мешавад, ки муҳимияти иштироки давлатро дар иқтисодиёти онҳо тақвият медиҳад. Ба намудҳои асосии ноқомии бозор, муҳаққиқон одатан рақобати номукамал, асимметрияи иттилоот ва экстерналияро мансуб медонанд.

Рақобати номукамал пайдоиши истеҳсолкунандагони навро душвор мегардонад ва бо ҳамин ривочу равнақи соҳаҳо боз меорад. Ба вайроншавии рақобат омилҳои мухталиф сабаб шуда метавонанд, алаҳусус, назорати захираҳои муҳим ё дорои технологияҳои беназир. Дар соҳаҳои дорои хароҷоти доимии зиёд, самаравӣ микёс боз як сабаб шуда метавонад, вақте ки корхона, аввалин шуда ба бозор ворид шуда, қисми назарраси онро ишғол мекунад ва дар микёс ба сарфа ноил мегардад, дар ҳоле ки ба ширкатҳои дигар зиёд намудани истеҳсолот ва ба даст овардани чунин самара хеле мушкил аст. Моҳиятан, хароҷотҳои доимии зиёд ва самаравӣ микёс монеаҳои дохилшавӣ буда, ки барои рафъи он кашшоф рента ро бар зарари рақибони имконпазир ва истеъмолкунандагон ба даст меорад [16] (*Cohen, 2006*). Мушкилоти инҳисоркунонии бозор ва сӯиистифода аз қудрати бозорро давлатҳо ба воситаи тадбирҳои танзими зиддиинҳисорӣ ҳаллу фасл хоҳад шуд.

Асимметрияи иттилоот одатан ҳамчун вазъияте муайян карда мешавад, ки дар он иштирокдорони муомилоти бозор дар бораи объекти он маълумоти гуногун доранд. Барои рушди ин истеҳсолот, ин падида як қатор оқибатҳои манфӣ дошта метавонад. Хусусан, дар бораи маҳсулот маълумоти нопурра доштани истеъмолкунандагон ва сармоягузoron метавонад боиси камбаҳоиди сифати он, коҳишҳои талаботи бозор ва даромади сармоягузори ба лоиҳаҳои истеҳсоли он гардад. Бо чунин мушкилот, аксар вақт ширкатҳо дучор мешаванд, ки истеҳсоли маҳсулот ё хидматҳои инноватсиониро ба нақша гирифтаанд, ки дар бозор кам маълуманд. Бо мақсади рафъи оқибатҳои ин навъи ноқомии бозорӣ давлат, чун қоида, барои пешгирӣ кардани рақобати беинсофона, ки барои паҳн кардани ахбороти объективӣ дар бораи молу хизматҳои нав, инчунин ҳавасмандгардонии талабот ба онҳоро монеагӣ нишон медиҳанд [16].

Экстерналия (самаравӣ беруни) - оқибатҳои (манфиат ё хароҷот) ҷуброншавандае мебошанд, ки дар натиҷаи фаъолияти субъекти иқтисодӣ дар ашхоси бегона ба вуқӯъ меояд. Ин яке аз сабабҳои асосии вайроншавии механизми бозор аст. Пайдоиши самаравӣ берунии мусбат барои дигар тарафҳо, ки бо афзоиши мувофиқи даромади соҳибкор ҳамроҳ нашудаанд, дар оянда ҳавасмандии ўро ба татбиқи чунин амалиёт заиф мегардонад ва метавонад боиси камбҳои неқӯаҳволии ҷамъият гардад.

Ба экстерналия, ки барои тараққиёти истеҳсолот аҳамияти махсус доранд, пеш аз ҳама, бояд самараи берунии дониши субъектони иқтисодиёро тааллуқ донист, ки ба шарофати сармоягузорӣ ба таҳқиқоти илмӣ ва таҳияи таҷрибаҳои тарроҳӣ, инноватсияҳои маркетингӣ ва идоракунии, инчунин дар натиҷаи раванди тавсифкардаи *self discovery* Р.Хаусманн ва Д.Родрик, ки таҳти он аз ҷониби соҳибкорон азхуд намудани истеҳсолоти маъмули ҷаҳон, ки қаблан дар кишвари онҳо маҳсулоти нав истеҳсол нашудаанд тавассути мутобиқшавӣ ба шароити маҳаллии технологияҳои хориҷӣ [21]. Ин гуна лоихаҳо барои диверсификатсияи иқтисодиёт муҳиманд, зеро онҳо имкон медиҳанд, ки навҳои истеҳсолотро муайян кунед, ки дар онҳо мамлакат афзалият дорад.

Хусусияти ҷудонашавандаи дониш қобилияти паҳн кардани он мебошад, ки дар натиҷа аз онҳо бемузд ё бо хароҷоти кам шахсони сеюм истифода бурда метавонанд. Ин намуди самараи беруна “экстерналияи иттилоотӣ” (*information externalities*) номида мешавад [35]. Пайдоиши онҳо боиси он мегардад, ки ғоидаи иҷтимоии маблағгузориҳои хусусӣ ба донишҳои нав аксар вақт аз манфиатҳои худӣ сармоягузoron зиёд буда метавонад, ки ин метавонад боиси коҳиши сармоягузорӣ дар гирифтани дониш аз сатҳи муносиби ҷомеа паст бошад. Хусусан, чунин вазъият дар рафти азхуд кардани соҳаҳои нави саноат ба вучуд меояд: корхонае, ки аввалин шуда, истеҳсоли маҳсулотро дар бозори маҳаллӣ ба роҳ мемонад ва дорои хавфи сармоягузорӣ мебоша, маҷбур мешавад, ки таҷрибаи худро - мусбат ё манфӣ – ба истеҳсолкунандагони дигар тақсим намояд, ки онҳо истеҳсоли лоихаҳои шабехро ба нақша гирифтаанд ва воқеан, беинсофона аз донишҳои дигарон истифода мекунанд. Чунин ҳолат, анғезаи сармоягузoronро коҳиш медиҳад ва ташаккули соҳаҳои навро боз медорад. Барои ислоҳи ин шикасти бозор, Д.Родрик расонидани дастгирии молиявӣ ба ширкатҳо-кашшофон тавсия медиҳад [35] (*Rodrik, 2004*).

Мутобиқ кардани (координатсия) рушди соҳаҳои истеҳсолӣ. Далелҳои анъанавии асоси ин сиёсати саноатӣ аз он иборат аст, ки қобили ҳаёти соҳаҳо ва лоихаҳои нав аксар вақт аз татбиқи маблағгузориҳои ҳамоҳангшуда ба истеҳсолоти омехта, инфрасохтор, омодаسازیи қувваи корӣ вобастагӣ дорад. Механизми бозорӣ на ҳамеша чунин координатсияро таъмин карда метавонад, ки боиси пайдоиши вайронҳои дар мувофиқкунӣ (*coordination failures*) мегардад. Аз ин рӯ, ин вазифаро давлат ба ўҳдаи худ мегирад, ки даҳолати он метавонад аз ташкили мубодилаи иттилоот байни иштирокдорони бозор ва расонидани дастгирии ҳамоҳангшуда ба истеҳсолкунандагони ба ҳам вобаста иборат бошад [32].

Консепсияи давлат ҳамчун муассисаи ҳамоҳангкунандаи сармоягузорӣ ба соҳаҳои ба ҳам вобастаи саноат, ба ин васила барои гузариши иқтисодиёт ба дараҷаи баланди тараққиёт, дар миёнаи асри XX дар асарҳои олимони бонуфуз мазмуни амиқ гирифт, аз ҷумла, барои назарияи “тақони калон”, ки П.Розенштейн Родан пешниҳод кардааст, ҳамчун асос хизмат кардааст. Ва, гарчанде ки далели “тақони бузург” дар шароити ҷаҳонишавии иқтисод то андозае кўҳна шудааст [13], фаҳмиши давлат ҳамчун ҳамоҳангсози сармоягузорӣ барои кишварҳое, ки ба сармоягузориҳои ҳамоҳангшуда ба таҳия ва ҷорӣ намудани технология ва истеҳсолоти нав рӯ ба рӯ ҳастанд, то ҳол мубрам аст. Ғайр аз ин, ҷӣ хеле ки А.Андреони қайд мекунад, ки мураккабии баланди низомҳои нави истеҳсолӣ мушкилоти ҳамоҳангшавӣ ва синхронизатсияи маблағгузориҳо дар вақт назар ба пешина ба таври бояду шояд боз ҳам муҳимтар мегардонад [10].

Дар айни замон, равишҳои нави назариявӣ ба арзёбии нақши ҳамоҳангсозии давлат, ки воқеияти иқтисодиёти ҷаҳонии асри XXI-ро инъикос менамоянд, ботадриҷ ба вучуд меоянд. Ба сифати мисоли он, метавон асари В.Милберг ва Д. Винклерро овард, ки дар он масъалаҳои ҳамоҳангсозии сохтории рушду нумӯи саноат дар заминаи ҷараёнҳои байналмилалӣ кунони истеҳсолот ва ташаккулёбии занҷираи байналхалқии истеҳсолию фурӯшӣ ба риштаи таҳлил кашида шудаанд [30].

Дар ҷаҳорҷубаи мафҳуми сарвати саноатӣ ба ҷанбаи ҳамоҳангсозӣ тавачҷӯҳи хоса дода шудааст. Ин истилоҳ аз ҷониби Г.Пизано ва В.Ши барои муайян кардани маҷмӯи навоариҳои технологӣ, салоҳиятнокии амалиётӣ ва маҳорату малақаҳои махсусе, ки кишвари корхона-истеҳсолкунанда доро мебошад, ташкилотҳои таҳқиқотӣ ва кадрҳои меҳнатӣ, ва кадоме ба саноати миллии дастгирӣ намудани ҷараёни тавлид ва ҷоринамоии инноватсия имкон медиҳад, пешниҳод гардидааст [34]. Ин имкониятҳо хислатҳои дастаҷамъӣ ва шабакавӣ дошта, ташаккулёбӣ ва татбиқи онҳо натиҷаи алоқамандии мутақобилаи ҷараёни таълим ва истеҳсолот мебошад, ки дорои шахсони сершумори амалкунанда мебошад. Бо назардошти ин, ҳамоҳангсозии самарабахши субъектҳо, омилҳои муҳими рақобатпазирии саноат мегардад.

Тасхеҳи институтҳо ва низомҳои онҳо, ки ба истеҳсолот ва инноватсия таъсир мерасонанд. Ин заминаи сиёсати саноатӣ дар доираи се самтҳои ба ҳам монанди иқтисодиёти сиёсӣ – институтсионалӣ, неоиноститутсионалӣ ва таҳаввулотӣ коркард шудааст. Нисбат ба мактаби неоклассикӣ, онҳо аз ғояи пешниҳод кардаи Г.Саймон оид ба ақлона будани маҳдудияти субъектҳои иқтисодӣ бармеояд, ки онҳо дар шароити маълумоти нопурра ва нокифоягии вақт барои коркарди он

маҷбуранд қарор қабул намоянд. Дар натиҷа, дар сохторбандии ҳамкориҳои мутақобилаи онҳо институтҳо нақши муҳимтарин мебозанд, ки онро Д.Нортман чун “қоидаи бозӣ” дар ҷомеа, ё, ба таври расмӣ ғӯем, ҷаҳорҷӯбаи маҳдудиятҳои аз ҷониби инсон офарида шуда мӯйян мекунад, ки кадоме равобита мутақобилаи байни одамонро ба роҳ мемонад [3]. Дар консепсияи таҳаввулотӣ намуди мушаххаси қоидаҳои ташкилкунандаи фаъолияти фирмаҳо, иртиҷоъпарастӣ - намунаҳои устувор, шаклҳои рафтори ширкатҳое, ки дар муддати тӯлонӣ бидуни тағйирот таҷдид мешаванд, баромад мекунад [2]. Иртиҷоъи маъмулӣ шакли институтҳои иҷтимоиро мегиранд ва метавонанд қонунан мустақкам шаванд.

Муассисаҳо хусусиятҳои фаъолияти низомҳои иқтисодиро муайян мекунанд, аз ҷумла, бо роҳи муқаррар намудани дараҷаи хароҷоти транзаксионии субъектҳои хоҷагидорӣ. Аз ин ҷо бармеояд, ки давлат метавонад ба инкишофи истеҳсолот ва инноватсия таъсир расонад, тариқи рафъи институтҳои фарсудашуда ва ташаккули институтҳо ва расмиёти нав, ки ба сатҳи рақобат ва хароҷот таъсири мусбӣ мерасонад. Ин вазъият боиси ангеҷаҳо ва вазифаҳои нави сиёсати саноатӣ мегардад. Ҷуноне ки М.Чимоли бо ҳаммуаллифони худ таъкид менамояд, он бо равандҳои бунёди институтсионалӣ (*institutional engineering*) муттаҳид мешавад, ки худӣ табиати субъектҳои иқтисодӣ, механизмҳои бозорӣ ва қоидаҳоеро ташаккул медиҳад, ки мувофиқи онҳо амал мекунанд, инчунин худудҳо байни онҳо, ки ҷиро бозор танзим мекунад ва ҷиро не [14]. Бо истифода аз сиёсати саноатӣ, давлат қодир аст ба имконоти технологӣ ва суръати тадриси соҳибкорон, сатҳи даромаднокӣ ва дигар ангеҷаҳои иқтисодие, ки бо онҳо дучор мешавад, ҳамчунин тарзу воситаҳои ҳамкориҳои мутақобилаи онҳо бо институтҳои ғайрибозорӣ, аз ҷумла муассисаҳои давлатӣ, бонки рушд, ташкилотҳои таълимӣ ва таҳқиқотӣ таъсир расонад [15].

Муассисаҳо ва иртиҷоъпарастӣ барои тавлид ва татбиқи дониш ва инноватсия - асосҳои иқтисодиеи муосир аҳамияти махсус доранд. Дар ин бобат, таъминоти институтсионалии соҳаи инноватсиониро аксарият муҳаққиқон имрӯз ба қатори вазифаи асосии сиёсати саноатӣ мансуб медонанд. Дар ин замина, масъалаҳои таъсири давлат ба ҷараёни таҳаввулоти НИС, кластерҳои саноатӣ, инчунин ба қоркарди меъёру қоидаҳо охта мешаванд, ки ба ҳамоҳангшавии иштирокдорони фаъолияти инноватсионӣ дар соҳаи истеҳсолӣ мусоидат менамоянд.

Далелҳо бар зидди сиёсати саноатӣ

Тибқи андешаи Э.Коэн, далелҳои зидди сиёсати саноатӣ камбудӣ надорад [16]. Намояндагони мактабҳои мухталиф гурӯҳи томи далелҳоеро таҳия намудаанд, ки имкони иҷрои бомуваффақияти онро дар натиҷаи ноқомии эҳтимоли зерӣ шубҳа мегузоранд, яъне амалҳои нодурусти давлат, кадоме метавонад боиси оқибатҳои бади иқтисодӣ назар ба ноқомии бозор гардад. Ба сабабҳои шикасти давлат одатан инҳо тааллуқ доранд:

Яқум, ин номуқаммалии маълумотҳое, ки мақомотҳои давлатӣ дар бораи вазъияти бозор, дар баъзе соҳаҳои саноат ва ширкатҳо доранд, инчунин оиди оқибатҳои имконпазири тадбирҳои ба нақша гирифта шуда, ки дар соҳаи сиёсати саноатӣ қабули қарорҳои самарабахшро душвор мегардонад. Ба ин масоил, Д.Родрик шаккокона гуфтааст: “Бахши давлатӣ ҳама тарафа нест, ва чун қоида, нисбат ба бахши хусусӣ дар бораи мавқеъ ва табиати ноқомии бозор маълумоти кам дорад, ки кадоме диверсификасияи иқтисодиро муҳосира мекунанд” [35].

Дувум, ноқомии (шикастҳо, таназул) аз рафтори тамаъкоронаи мансабдорони давлатӣ ба вучуд меоянд, ки ҳангоми қабули қарор аз рӯи манфиатҳои шахсӣ амал мекунанд, на ин ки манфиати ҷамъиятӣ. Сабабҳои ин метавонад манфиатҳои сиёсии шахсонӣ мансабдорони интихобшаванда, тарафдорӣ, қорупсия бошад, оқибатҳои он – тақсмоти ғайримуқаррарии маблағҳои бучет, вайрон кардани рақобат, “ғасби” мақомотҳои танзимкунанда, ки ба манфиати ашхоси алоҳида ва гурӯҳҳо қор мекунанд [38].

Севум, самарабахшии сиёсати саноатӣ аксар вақт дар натиҷаи номуқаммал будани механизмҳои институтсионалию молиявии татбиқи он зарар мебинад. Барои барпо намудани механизмҳои самаранок омилҳои зерин мамониат мекунанд, ба монанди тақсмоти вазифаҳои тартиб додан ва амалӣ намудани сиёсат, ҳамоҳангсозии заиф байни мақомотҳои давлатӣ, набудани назорат барои иҷрои қарорҳои давлатӣ, норасоии захираҳои молиявӣ ва кадрҳои баландихтисос [33, 7].

Қомилан возеҳ аст, ки ноқомии номбаршудаи ҳуқумат бо ҳам алоқаманданд. Дар натиҷа, ҳамаи онҳо бо сабаби ноқомии иқтисодии маъмурии (идоравии) давлат (*state capacity*) асоснок шудаанд, ки дар зерӣ он қобилияти бомуваффақият амалиномаи сиёсати худ тавассути меъёрҳои самаранок ва қоидаҳои бюрократии муқарраршуда фаҳмида мешавад [26]. Бо мушкилоти маҳдуд будани имкониятҳои давлат бисёр кишварҳои рӯ ба таракқӣ во меҳуранд, ки ин иҷрои барномаҳои азнавсозии истеҳсолотро хеле душвор мегардонад. Ҳамин тавр, тавсия дода мешавад, ки қидду қаҳди худро ба тадбирҳои сиёсати саноатии уфуқӣ тамарқуз намуд, ки дар он оқибатҳои ноқомии давлат он қадар намоён нест.

Баҳсу мунозираҳои назариявӣ дар бобати сабабҳо ва оқибатҳои ноқомии давлат, махсусан дар солҳои 1970-80-ум тезу тунд буд ва дар он муқолифони сиёсати саноатӣ бурд қарданд ва онҳо иқрор

доштан, ки ҳукумат нисбат ба бахши хусусӣ бесамар аст ва оқибатҳои шикасти онҳо дар амалиномаи даҳлат ба иқтисодиёт назар ба нокомиҳои бозор муҳимманд. Бо вучуди ин, айни замон дар илми иқтисодӣ нуқтаи назари дигаре густариш ёфтааст, ки мувофиқи он нокомиҳои бозор амиқ ва ҳамачоя буда, нобарориҳои давлат, гарчанде ки онҳо руҳ медиҳанд, эҳтимолияти пайдоиши онҳоро тавассути таълим, андӯхти таҷриба ва оптимизатсияи фаъолиятҳо коҳиш додан мумкин аст [37]. Ин мавқеъ дар ҳақиқат сиёсати саноатиро бо шартҳои тақомули доимии механизмҳои он асоснок мекунад.

Равишҳои муосир ба мундариҷаи сиёсати саноатӣ

Масъалаҳои мундариҷаи сиёсати саноатӣ, инчунин заминаҳои он предмети баҳсу мунозираи тезу тунд дар илми иқтисодиёти муосир мебошад. Дар адабиёт ғояҳои концепсияҳои сершумор оварда шудаанд, ки муаллифони он аз мафкураи умуминазариявии худ, пешбурди заминаҳои ин сиёсат ва натиҷаҳои таҳлили эмпирикии он тела хӯрда, тафсираҳои мухталифи шаклу усулҳои иштироки давлатро дар инкишофи истеҳсолот пешниҳод мекунанд. Шумораи таҳқиқот дар ин соҳа дар солҳои охир фаълоне зиёд шудааст, ки он афзоиши умумии шавқу ҳавас ба муаммои сиёсати саноатӣ ва, хусусан, ба ҷанбаҳои амалии татбиқи онро таҷассум менамояд. Чуноне ки, А.Андреони кайд намуд, муноқишаҳо дар атрофи сиёсат, аз суоли барои ҷӣ вай лозим аст, ба суоли ҷӣ гуна онро маҳсулнок таҳия ва татбиқ намудан мумкин аст, торафт дигаргун мешавад [8].

Ба андешаи мо, таҳлили адабиёт имкон медиҳад, ки 4 равишҳои асосии назариявиро ба муайянкунии мӯҳтавои сиёсати саноатӣ ҷудо намоем – анъанавӣ, неоклассикӣ, институтсионалӣ ва таҳаввулотӣ. Онҳо бо заминаҳои ибтидоӣ, ҳамчунин дарки ҳадаф, шаклу усулҳои афзалиятноки сиёсат фарқ мекунанд.

Равиши анъанавӣ, ки ба ғояҳои меркантилистон ва концепсияи дастгирии соҳаҳои “ҷавон” таъя мекунад, сиёсати саноатро чун маҷмӯи тадбирҳои давлатӣ барои дастгирии соҳаҳои бахшҳои интиҳобшуда бо мақсади ҳавасмандгардонии нашъунамои онҳо, ҷамъ кардани иқтисодии истеҳсолӣ ва ташаббуси дигаргуниҳои сохторӣ дар иқтисодиёт ифода менамояд. Фарз карда мешавад, ки чунин сиёсат асосан хусусияти амудӣ, селективӣ дошта, пеш аз ҳама, бо ёрии моддии корхонаҳо, протекционизми гумрукӣ, имтиёзҳои андоз ва хариди давлатии маҳсулот ба амал бароварда мешавад. Усулҳои сиёсати уфуқии ба рушди инфрасохтор, таҳсилоти касбӣ ва дигар соҳаҳои ёрирасони истеҳсолӣ нигаронидашуда, ба таври иловагӣ ё муҳим баррасӣ мешавад. Инчунин ба тадирбҳои оид ба тайёркунии “чемпионҳои миллӣ” – корпоратсияҳои бузурге, ки бо рақибони бурунмарзӣ қобили рақобат карданро доранд, таваҷҷӯҳи зиёд дода мешавад.

Равиши анъанавӣ дар як қатор давлатҳо бомуваффақ қорбааст шудааст, аз ҷумла дар Ҷопон, Кореяи Ҷанубӣ ва Тайван. Ва имрӯз унсурҳои он дар сиёсати саноатии бисёр мамлакатҳои тараққиёбанда ҳузур доранд. Аммо аз ҷиҳати назариявӣ асоснокии ин равиш бо сабаби нокомиҳои эҳтимолии давлат дар татбиқи он, зери шубҳа гузошта мешавад. Онҳо метавонанд дар интиҳоби нодурусти соҳаҳо ва корхонаҳо – гирандагони ёрии давлатӣ, хароҷоти бесамари маблағҳои буҷет, инчунин дар ҳавасмандкунии лоббизм ва дигар шаклҳои рафтори истеҳсолкунандагони ватанӣ зоҳир шаванд. Ҳамин тариқ, дар як қатор тадқиқотҳо оварда шудааст, ки дар натиҷаи лоббизм давлат аксар вақт захираҳоро на ба соҳаҳои афзоианда, балки ба соҳаҳои заиф, яъне коҳишёбанда (бохт кардагонро интиҳоб мекунанд) равона мекунанд, ба ин васила таҷдиди иқтисодиёт боз ҳам суст мегардад [12]. Аз ин лиҳоз, дар шакли “соф”-и худ равиши анъанавии сиёсати саноатӣ дар нашрияҳои солҳои охир қариб ифода наёфтааст. Баробари ин, баъзе аз муқаррароти асосии онро, баҳусус, дарки дастгирии селективии соҳаҳои бахшҳои афзалиятнок ҳамчун асоси сиёсати саноатӣ, дар асарҳои муаллифони муосир, аз қабиле М.Хан дарёфт намудан мумкин аст [25].

Равиши неоклассикӣ, ки мувофиқи он сиёсати саноатӣ амалҳои давлатро оид ба тасҳеҳи нокомиҳои бозор пешбинӣ менамояд, ки ташаккули давтаро боз медорад. Чунин идрок аз гузориши умумии мусоҳилакоронаи неоклассикҳо бармеояд, ки бозорро чун драйвери асосӣ ва танзимгари рушди саноатӣ эътироф мекунанд. Ба тадбирҳои ғайриселективии сиёсати уфуқии саноатӣ дар доираи равиш афзалият дода мешавад, ки ба бехтар намудани муҳити рақобат, оптималикунони танзим ва андозбандӣ, таҳияи стандартҳо, такмилдиҳии бозори сармоя ва низоми таҳсилоти касбӣ, ҳамгирии иштирокдорони бозор равона шудааст. Истифодаи тадбирҳои дастгирии молиявии ҳадафманди тичорат ба таври истисно дар шумораи маҳдуди ҳолатҳо раво дода мешавад. Ҳамин тариқ, муҳимияти расонидани кӯмак ба корхонаҳои инноватсионӣ пазируфта мешавад, ки қадоме бо таҳқиқоти илмию коркарди таҷрибавию тарроҳӣ машғуланд ва ба ин васила, донишҳо– намуди манфиати ҷамъиятиро афзун мегардонанд [16].

Дар баробари ин, як қатор иқтисоддон-неоклассикҳо аз ҷониби ҳукумати кишварҳои инкишофёбанда ба соҳаҳо ва лоиҳаҳо, ки барои татбиқи афзалиятҳои нисбӣ ва азнавсозии сохтории иқтисодиёт мусоидат мекунанд, пешкаш намудани ёрии моддӣ (субсидияҳо) имконпазир мешуморанд. Концепсияи афзалиятҳои нисбӣ, ки аз ҷониби Д.Рикардо таҳия шудааст, яке аз

муҳимтарин таълимот дар мактаби неоклассикӣ буда, фаҳмиши онро оиди сиёсати саноатӣ муайян мекунад. Дар тафсири муосире, ки Э.Хекшер, Б.Олин, П.Самуэлсон ва дигар муҳаққиқон (амсилаи НОС) таҳия намудаанд, собит шудааст, ки кишвар бояд дар содироти масолеҳ таҳассус бошад, ки барои истехсоли он омилҳои барзиёд ва арзони истехсолот (мехнат, сармоя, замин) дорад. Аммо ташаккули соҳаҳои дахлдор метавонад бо ноқомии бозор боз дошта шавад, пеш аз ҳама, бо экстерналия ва чилавгирӣ дар ҳамгирӣ. Аз ин рӯ, давлат бояд рушди соҳаҳои навро бо роҳи баргараф намудани самараи берунӣ ва дигар ноқомиҳои бозор тавассути чораҳои сиёсати уфуқӣ, ва, дар ҳолати зарурӣ, субсидияҳои мақсаднок ба истехсолкунандагон ҳавасманд намояд. Хусусан, чунин ақоидро Д.Родрик ҷонибдорӣ намуда, тавсия медиҳад, ки ба ширкатҳои, ки ба истехсолоти нави барои кишвар ғайрианъанавӣ маблағгузорӣ намоянд [35] (Rodrik, 2004), ва Ч.Лин, ки назарияи “иктисодиёти нави сохторӣ”-ро пешниҳод кардааст. Вай дар он тақлиф мекунад, ки давлатҳои рӯ ба тараққӣ дар сиёсати худ на танҳо афзалиятҳои қиёсии мавҷударо риоя кунанд, балки дар асоси таҷрибаи мамлакатҳои дигар пешбинӣ намудани онҳо, ки дар қадом соҳаҳо онҳо метавонанд дар оянда пайдо шаванд ва инчунин, барои ривочу раванки онҳо саҳми худро гузоранд [29] (Lin, 2011). Мавқеи ин муаллифони рӯи эҳтиёткорона аз қоидаю қонуни неоклассикӣ буда, бо майлу рағбати наздик кардани он ба амалияи воқеии хоҷагидорӣ асоснок карда шудааст.

Равиши институтсионалии ташаккули сиёсати саноатӣ аз мақсади умумии муайянкунандаи муҳимияти институтҳо барои фаъолияти иқтисодиёт асос ёфтааст. Аз ин ҷо бармеояд, ки дар татбиқи сиёсат ба сохтмони институтсионалии ба ташаккули низоми институтҳо нигаронида шуда тавачҷӯҳи хоса дода шавад, ки ба беҳтар гардидани ҳамкориҳои мутақобилаи байни субъектҳои иқтисодиёт, коҳиш ёфтани хароҷоти транзаксионӣ, тавлид ва ҷорӣ намудани инноватсия мусоидат менамояд [15].

Ба қатори самтҳои асосии таҳқиқоти сиёсати саноатӣ дар доираи равиши институтсионалӣ, айни замон таҳлили механизмҳои институтсионалӣ (маҳсусан, шуроҳои муштараки тичоратӣ), ҳамкориҳои мутақобилаи давлатҳо ва бахши хусусӣ мансубанд, ки аз самаранокии онҳо, тибқи нуқтаи назари тавсеаёфта, аз самарабахшии сиёсат [36, 20], инчунин ҷустуҷӯи имкониятҳои таҳкими иқтисодии маъмурии давлат, ки барои амалинамоеи сиёсат зарур аст, вобастагии калон дорад [19, 7, 24].

Муносибати институтсионалӣ татбиқи доираи васеи усулҳоро барои найли ҳадафҳои сиёсати саноатиро пешбинӣ менамояд, ки дар асл, ҳамаи тарзу воситаҳои ҳуқуқӣ, маъмурӣ ва иқтисодии таъсири давлат ба соҳаи истехсолӣ, ки сохти институтсионалии онро тағйир медиҳад ва аз ин ҳисоб таъмин намудани табодулотҳои саноат ва дигар бахшҳои иқтисодиёт ба равиши матлуб иборат мебошад. Бо назардошти хусусияти равиш, ба тадбирҳои сиёсати уфуқӣ ба беҳтаргардонии муҳити институтсионалӣ ва тичорати инноватсионӣ равона шуда, афзалият дода мешавад, ҳамзамон муҳимияти субсидиядихӣ ба корхонаҳо, яъне пешбурди сиёсати амудӣ эътироф карда мешавад [36].

Равиши таҳаввулотии сиёсати саноатӣ аз институтсионалӣ ба вучуд меояд ва бо он, пеш аз ҳама, дар дарки нақши муҳими пажӯҳишгоҳҳо барои рушди иқтисодию инноватсионӣ умумияти зиёд дорад. Баробари ин, дар асарҳои ҷонибдорони таҳаввулот як қатор муқаррараҳои навоар оиди моҳияти сиёсат ифода шудааст, ки дар маҷмӯъ низоми нодири мафкураҳои мундариҷаи онро дар бар мегирад. Онҳоро тариқи зайл ҷамъбаст кардан мумкин аст:

Аввал, рушди саноат ҳамчун раванди таҳаввулотӣ шарҳ дода мешавад, ки ба сифати қувваи ҳаракатдихандаи он инноватсияҳои технологӣ ва ташкилӣ баромад намуда, динамика (пӯё) бошад аз хусусиятҳои НИС ва муҳити институтсионалӣ вобаста аст. Ҳамин тариқ, инкишофи иқтисодиёт чун “натичаи коэволютсияи технологияҳо ва институтҳо” баррасӣ мешавад [17]. Дар баробари ин, эътироф карда мешавад, ки ба низомҳои иқтисодӣ муқовимат ба тағйироти марбут ба инертнокии муассисаҳо хос аст, ки метавонад ба паҳншавии инноватсияҳо монеъ шавад ва боиси пешгирии онҳо дар бахшҳои ҷудогона гардад [33]. Зарурати тасхеҳи муассисаҳо ва тартиботе, ки ба пешрафти инноватсионии истехсолот ҳалал мерасонанд, замина барои даҳлати давлат ба вучуд меоварад.

Дувум, масоили асосии сиёсати саноатӣ ҳавасмангардонии инноватсияҳо мебошад, ки ба тағйироти технологӣ ва сохторӣ мусоидат менамоянд. Бо ин мақсад, вай бо сиёсати инноватсионӣ ва илмию техникӣ муттаҳид мешавад. Объекти асосии сиёсат НИС мебошад, ки тавлид ва омезиши дониш ва инноватсияро таъмин менамояд. Барои инкишофи он давлат таҳвилгаронро дастгирӣ мекунад, ба ҳамоҳангсозӣ ва густариши алоқаҳои шабакавии иштирокдорони НИС мусоидат менамояд, ки тавассути он интиқоли дониш сураи мегирад ва ҳамчунин барои таҳкими манфиатдорони тичорат ба инноватсияҳо шароит фароҳам меорад [15, 28]. Боз як объекти дигари муҳими дастгирӣ, кластерҳои инноватсионӣ мебошанд – намудҳои кластерҳо, ки бо шиддатнокии баланди ҷараёни ташаккули корхонаҳои нав ва тичоратикунони технологияҳо фарқ мекунад [18]. Давлат ба ташаккули онҳо тариқи иҷрои нақши ҳамоҳангсоз, танзимгар, ташкилотчии алоқаҳои шабакавӣ, инчунин таҳвилгари инфрасохтор ва дигар захираҳои зарурӣ мусоидат карда метавонад.

Севум, маҷмӯи васеи тадбирҳо ба сифати усулҳои сиёсати саноатӣ баррасӣ мешавад, ки ба таъсис ва ҷорӣ намудани инноватсия сахмгузор бошад. Мухимияти дастгирии селективии соҳаҳо бо нерӯи баланди технологӣ пазируфта мешавад. Бо вучуди ин, ба вазифаҳои давлат на танҳо мусоидат намудан ба нашъунамои онҳо, балки идоракунии самаранокӣ берунӣ, ки соҳаи нав эҷод намудааст, бахусус, раванди паҳнкунии дониш ва таҷриба тааллуқ дорад. Лозим ба таъкид аст, ки меъёри самаранокӣ тадбирҳои андешидашуда бояд найли ҳадафҳои стратегии миллии рушд бошад, на таносуби фоида ва хароҷот [33].

Ҷор равиши баррасишуда дар асоси мафҳумҳои муосири назариявӣ дар бораи мундариҷаи сиёсати саноатӣ хобидааст. Онҳо аз ҳисоби концепсияҳои нав пурра қарда мешаванд, ки ҷанбаҳои алоҳидаи татбиқи сиёсатро муқаррар мекунанд. Дар байни назарияҳои муҳимтарине, ки дар даҳсолаи охир ба вучуд омадаанд, концепсияи экстерналияи иттилоотӣ [21], назарияи “иктисодиёти сохтории нав” [29], концепсияи “сарвати саноатӣ” [34], концепсияи давлати соҳибкорро қайд мекунем [28].

Ба ақидаи мо, сарфи назар аз гуногунҷанбагӣ ва ихтилофоти мафкураҳои назариявӣ дар бораи мундариҷаи сиёсати саноатӣ, яқинан муқарраротро ҷудо қардан мумкин аст, ки нисбати онҳо дар ҷомеаи илмӣ ботадриҷ монандии тавофуқ (ризоият) гузошта мешавад.

1. Ба объектҳои сиёсати саноатӣ на танҳо саноат, балки соҳаҳои ҷудоғонаи хизматрасонӣ, аз ҷумла инфрасохтор ва таҳсилоти касбӣ тааллуқ дорад. Яқинан сабабҳои ин нуқтаи назар вучуд доранд, махсусан, дар шароити муосир рафъ қардани ҳудуд байни истеҳсолоти моддӣ ва ғайримоддӣ, инчунин муҳимияти дастгирии соҳаҳои мучовир ва дастгирикунандаи соҳаи хизматрасонӣ барои рушди муваффақи саноат. Боз як сабабро К.Айгингер ва Д.Родрик дар нақши рӯзафзунӣ иқтисодии бахши хизматрасонӣ мебинанд. Тафаккури худро инкишоф дода, муаллифон ба ҳулосае меоянд, ки худӣ номи “сиёсати саноатӣ” ба иштибоҳ меандозад, зеро он рисолати васеи ин сиёсатро инъикос намекунад [6].

2. Вазифаи афзалиятноки сиёсати саноатӣ таъмини рушди инноватсионӣ иқтисодиёт мебошад. Барои ҳаллу фасли он бояд соҳаҳо ва лоиҳаҳои нав, тичорати хурди инноватсионӣ, кластерҳо, инфрасохтори тадқиқотӣ ва таҳсилоти олиро дастгирӣ намуд. Аксарият муаллифон робитаи зичи сиёсати саноатиро бо сиёсати илмию техникӣ ва таълимӣ таъкид намуда, онҳоро ба маҷмӯи ягона муттаҳид мекунанд, ки кадомро А.Номан ва Ҷ.Стиглиц *industrial and technology (IT) policies* меноманд [31].

3. Барои ба амал баровардани сиёсати саноатӣ арсенали гуногуни усулҳоро истифода бурдан мумкин аст, ки аксар вақт аз рӯи соҳаи амал – доменҳо тақсим мешаванд [39] (*Warwick, 2013*). Дар баробари ин, сиёсати уфуқие, ки ба фароҳам овардани шароит барои истеҳсолот ва инноватсияҳо нигаронида шудаанд, бисёр вақт нисбат ба дастгирии селективӣ афзалиятнок арзёбӣ мешавад, зеро он одатан камхарҷ буда, бо таваккалҳои лоақали ноқомҳои давлат алоқаманд аст. Ин махсусан ба кишварҳои тараққиёбанда бо имкониятҳои заифи маъмурӣ тааллуқ дорад. Бо вучуди ин, дастгирии мақсадноки соҳаҳо дар як қатор мавридҳо, ба хусус барои ҳавасмандгардонии тараққиёти истеҳсолоти нав комилан асоснок аст.

4. Сиёсати самарабахши саноатӣ бидуни тадбирҳои бунёди институтсионалӣ ғайриимкон аст, ки ба муносиб қардани меъёру қоидаҳои муайянкунандаи фаъолияти агентҳои иқтисодӣ дар соҳаҳо ва бахшҳо нигаронида шудааст, ки чун объекти сиёсат хизмат мекунанд. Такмилёбии механизмҳои институтсионалии сиёсати саноатӣ яке аз самтҳои асосӣ буда, имкони коҳиш додани хавфи шикасти давлатро медиҳад.

5. Муваффақияти сиёсати саноатӣ аз бисёр ҷиҳат ба роҳ мондани ҳамкории маҳсулноки давлат ва бизнес (тиҷорат) вобаста аст, ки ба беҳтаргардонии дарки эҳтиёҷот ва имкониятҳои ҷонибдорон ва дар ин асос ташаккулёбии барномаи самаранокӣ сиёсат мусоидат менамояд.

Муқаррароти зикршуда ё ба он монандро имрӯз дар қори бисёр муаллифон пайдо қардан мумкин аст, ки нуқтаҳои назари гуногуни назариявиро риоя мекунанд. Ба андешаи мо, ин аз тамоюли конвергенсияи равишҳои концептуалӣ ба пешбурди сиёсати саноатӣ шаҳодат медиҳад, ки барои ривочу раванқи назария ва амалияи он хеле муфид хоҳад буд.

ПАЙНАВИШТ

1. Вишневский В.П., Дементьев В.В. Теоретические основания промышленной политики для эмерджентной экономики // *Тетра Economicus*, 2012. – № 1.- 408с.
2. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. – М.: Дело, 2002.- 536 с.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Фонд экономической книги «НАЧАЛА», 1997.-С.405-443.
4. Булатова А.С. Промышленная политика. / монография. – М.: КНОРУС, 2020.- 496 с.
5. Романова О. А., Пономарева А. О. Теоретические, институциональные и этические основания реализации современной промышленной политики. Часть I // *Экономика региона*, 2019. – № 1.-С.13-28.

6. Aiginger K., Rodrik D. Rebirth of Industrial Policy and an Agenda for the Twenty-First Century // Journal of Industry, Competition and Trade, 2020. – doi: org/10.1007/s10842-019-00322-3.- Pp. 189-207.
7. Altenburg T. Industrial Policy in Developing Countries. Overview and lessons from seven country cases. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik // Discussion Paper, 2011.– № 4.- Pp. 297–323.
8. Andreoni A. Productive Capabilities Indicators for Industrial Policy Design // UNIDO Working paper series, 2011. – № 17.- 75 c.
9. Andreoni A. Structural Learning: embedding discoveries and the dynamics of production // Structural Change and Economic Dynamics, 2014. – doi: org/10.1016/j.strueco. 2013.09.003.- 29 p.
10. Andreoni A. Varieties of Industrial Policy: Models, Packages and Transformation Cycles. / In Noman, A. and Stiglitz, J. (eds.), Efficiency, Finance and Varieties of Industrial Policy. – New York: Columbia University Press, 2016.- 528 p.
11. Andreoni A., Chang H.-J. The Political Economy of Industrial Policy: Structural Interdependencies, Policy Alignment and Conflict Management // Structures, Institutions and Policies. Amsterdam: Elsevier, 2019. – № 48. – doi: org/10.1016/j.strueco.2018.10.007.- Pp. 425-1444.
12. Baldwin R., Robert-Nicoud F. Entry and Asymmetric Lobbying: Why Governments Pick Losers // Journal of the European Economic Association, 2007. – № 5.- 28 p.
13. Chang H.-J., Lin J. Should Industrial Policy in Developing Countries Conform Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang // Development Policy Review, 2009. – № 5.- 27 p.
14. Cimoli M., Dosi G., Stiglitz J. The Political Economy of Capabilities Accumulation: the Past and Future of Policies for Industrial Development // LEM Working Paper series, 2008. – № 2008/.-C.17.
15. Cimoli M., Dosi G., Nelson R., Stiglitz J. Institutions and Policies Shaping Industrial Development: An Introductory Note. / In Cimoli, M. et al. (eds.), Industrial Policy and 1440 JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMIC AFFAIRS #4'2020 (October-December) Development: The Political Economy of Capabilities Accumulation. – Oxford: Oxford University Press, 2009.- 20 p.
16. Cohen E. Theoretical foundations of industrial policy // European Investment Bank. EIB Papers, 2006. – № 1.- Pp. 84-106.
17. Dosi G., Nelson R. Technical change and industrial dynamics as evolutionary processes // LEM Working Paper series, 2009. – № 2009/07.- 648 p.
18. Engel J. What are Clusters of Innovation, how do they operate and why are they important?./ Global Clusters of Innovation. Cheltenham. – Edward Elgar Publishing, 2014.- Pp.5-38.
19. Evans P. Embedded Autonomy. States and Industrial Transformation. – Princeton: Princeton University Press, 1995.- 39 p.
20. Fernandez-Arias E., Sabel C., Stein E., Trejos A. Two to Tango: Public-Private Collaboration for Productive Development Policies. – Washington: Inter-American Development Bank, 2016.- 24 p.
21. Hausmann R., Rodrik D. Economic Development as Self-discovery // Journal of Development Economics, 2003. – № 2.- Pp. 603-633.
22. Hausmann R., Rodrik D., Sabe C. Reconfiguring Industrial Policy: A Framework with an Application to South Africa // Harvard University Center for International Development Working Paper, 2007. – № 168.- 43 p.
23. Kaldor N. Causes of the Slow Growth in the United Kingdom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1966.- 39 p.
24. Kelsall T. Business, Politics, and the State in Africa. / Challenging the Orthodoxies on Growth and Transformation. – London: Zed Books, 2013.- Pp. 467 – 468.
25. Khan M., Stiglitz J., Lin J. Technology Policies and Learning with Imperfect Governance. / The Industrial Policy Revolution I. The Role of Government Beyond Ideology. – London: Palgrave, 2013.- 32 p.
26. Knutsen C. Democracy, state capacity, and economic growth // World Development, 2013. – № 43.- Pp. 393-415.
27. Lall S. Reinventing Industrial Strategy: The Role of Government Policy in Building Industrial Competitiveness // UNCTAD G-24 Discussion Papers, 2004. – № 28.- 34 p.
28. Mazzucato M. The Entrepreneurial State. – London: Anthem Press, 2013.- 201 p.
29. Lin J. New Structural Economics: A Framework for Rethinking Development // World Bank Research Observer, 2011. – № 2.- 386 p.
30. Milberg W., Winkler D. Outsourcing Economics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013.- Pp.420-451.
31. Noman A., Stiglitz J. Learning, Industrial, and Technology Policies. / In Noman A. and Stiglitz J. (eds.), Efficiency, Finance and Varieties of Industrial Policy. – New York, Columbia University Press.- 517 p.
32. Pack H., Saggi K. Is there a case for industrial policy? A critical survey // World Bank Research Observer, 2006.- Pp. 267-297.

REFERENCES

1. Vishnevsky V.P., Demytyev V.V. Theoretical foundations of industrial policy for the emergent economy // Terra Economicus, 2012. - № 1. 408 p.

2. Nelson R., Winter S. Evolutionary theory of economic change. - M.: Delo, 2002. 536 p.
3. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. - M.: Fund of the economic book "НАСНА", 1997. Pp. 405-443.
4. Bulatova A.S. Industrial policy. / monograph. - M.: KNORUS, 2020. 496 p.
5. Romanova O. A., Ponomareva A. O. Theoretical, institutional and ethical foundations for the implementation of modern industrial policy. Part I // Economy of the region, 2019. - No. 1. Pp. 13-28.
6. Aiginger K., Rodrik D. Rebirth of Industrial Policy and an Agenda for the Twenty-First Century // Journal of Industry, Competition and Trade, 2020. – doi: org/10.1007/s10842-019-00322-3. Pp. 189-207.
7. Altenburg T. Industrial Policy in Developing Countries. Overview and lessons from seven country cases. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik // Discussion Paper, 2011. – № 4. Pp. 297–323.
8. Andreoni A. Productive Capabilities Indicators for Industrial Policy Design // UNIDO Working paper series, 2011. – № 17. 75 p.
9. Andreoni A. Structural Learning: embedding discoveries and the dynamics of production // Structural Change and Economic Dynamics, 2014. – doi: org/10.1016/j.strueco. 2013.09.003. 29 p.
10. Andreoni A. Varieties of Industrial Policy: Models, Packages and Transformation Cycles. / In Noman, A. and Stiglitz, J. (eds.), Efficiency, Finance and Varieties of Industrial Policy. – New York: Columbia University Press, 2016. 528 p.
11. Andreoni A., Chang H.-J. The Political Economy of Industrial Policy: Structural Interdependencies, Policy Alignment and Conflict Management // Structures, Institutions and Policies. Amsterdam: Elsevier, 2019. – № 48. – doi: org/10.1016/j.strueco.2018.10.007. Pp. 1425-1444.
12. Baldwin R., Robert-Nicoud F. Entry and Asymmetric Lobbying: Why Governments Pick Losers // Journal of the European Economic Association, 2007. – № 5. – 28 p.
13. Chang H.-J., Lin J. Should Industrial Policy in Developing Countries Conform Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang // Development Policy Review, 2009. – № 5. 27 p.
14. Cimoli M., Dosi G., Stiglitz J. The Political Economy of Capabilities Accumulation: the Past and Future of Policies for Industrial Development // LEM Working Paper series, 2008. – № 2008/. 17 p.
15. Cimoli M., Dosi G., Nelson R., Stiglitz J. Institutions and Policies Shaping Industrial Development: An Introductory Note. / In Cimoli, M. et al. (eds.), Industrial Policy and 1440 JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMIC AFFAIRS #4'2020 (October-December) Development: The Political Economy of Capabilities Accumulation. – Oxford: Oxford University Press, 2009. 20 p.
16. Cohen E. Theoretical foundations of industrial policy // European Investment Bank. EIB Papers, 2006. – № 1. Pp. 84-106.
17. Dosi G., Nelson R. Technical change and industrial dynamics as evolutionary processes // LEM Working Paper series, 2009. – № 2009/07. 648 p.
18. Engel J. What are Clusters of Innovation, how do they operate and why are they important? / Global Clusters of Innovation. Cheltenham. – Edward Elgar Publishing, 2014. Pp. 5-38.
19. Evans P. Embedded Autonomy. States and Industrial Transformation. – Princeton: Princeton University Press, 1995. 39 p.
20. Fernandez-Arias E., Sabel C., Stein E., Trejos A. Two to Tango: Public-Private Collaboration for Productive Development Policies. – Washington: Inter-American Development Bank, 2016. 24 p.
21. Hausmann R., Rodrik D. Economic Development as Self-discovery // Journal of Development Economics, 2003. – № 2. Pp. 603-633.
22. Hausmann R., Rodrik D., Sabe C. Reconfiguring Industrial Policy: A Framework with an Application to South Africa // Harvard University Center for International Development Working Paper, 2007. – № 168. 43 p.
23. Kaldor N. Causes of the Slow Growth in the United Kingdom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1966. 39 p.
24. Kelsall T. Business, Politics, and the State in Africa. / Challenging the Orthodoxies on Growth and Transformation. – London: Zed Books, 2013. Pp. 467 – 468.
25. Khan M., Stiglitz J., Lin J. Technology Policies and Learning with Imperfect Governance. / The Industrial Policy Revolution I. The Role of Government Beyond Ideology. – London: Palgrave, 2013. 32 p.
26. Knutsen C. Democracy, state capacity, and economic growth // World Development, 2013. – № 43. Pp. 393-415.
27. Lall S. Reinventing Industrial Strategy: The Role of Government Policy in Building Industrial Competitiveness // UNCTAD G-24 Discussion Papers, 2004. – № 28. 34 p.
28. Mazzucato M. The Entrepreneurial State. – London: Anthem Press, 2013. 201 p.
29. Lin J. New Structural Economics: A Framework for Rethinking Development // World Bank Research Observer, 2011. – № 2. 386 p.
30. Milberg W., Winkler D. Outsourcing Economics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. Pp. 420-451.
31. Noman A., Stiglitz J. Learning, Industrial, and Technology Policies. / In Noman A. and Stiglitz J. (eds.), Efficiency, Finance and Varieties of Industrial Policy. – New York, Columbia University Press. 517 p.
32. Pack H., Saggi K. Is there a case for industrial policy? A critical survey // World Bank Research Observer, 2006. Pp. 267-297.